

СУПЕРЕЧНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

В статті на основі аналізу державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу надано рекомендації щодо недопущення суперечностей у її проведенні у подальшому.

В статье на основе анализа государственной политики в сфере развития малого и среднего бизнеса даны рекомендации относительно недопущения противоречий в её проведении в последующем.

On the basis of analysis of public policy in the field of development of small and middle business in the article are resulted recommendation how to avoid contradictions in its leadthrough in subsequent.

Постановка проблеми. В 90-х роках минулого століття, незважаючи на економічний спад, скорочення виробництва та закриття значної кількості вітчизняних підприємств, внаслідок чого значна частина наших співвітчизників втратила роботу, кількість малих підприємств постійно зростала.

При цьому беручи активну роль у реформуванні вітчизняної економіки перехідного періоду від адміністративно-командної до ринкової економіки, їх роль ставала все більш відчутною в становленні середовища для нової системи господарювання.

В цей час набуло поширення зайняття підприємницькою діяльністю. Тому були вагомими аргументи, оскільки зайняття підприємницькою діяльністю дозволило значній частині населення вижити в ці складні часи, отримати додаткові джерела життєдіяльності та накопичити значний досвід ведення бізнесу. Все це спричинило позитивний вплив на формування ринкової системи господарювання. Водночас цей період характерний значними суперечностями державної політики щодо регулювання розвитку малого і середнього бізнесу в нашій країні.

Аналіз останніх досліджень. Зазначена проблема в певній мірі розглядається у працях таких відомих вчених, як М.І. Долішній, З.С. Варналій,

А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, І. І. Лукінов, О.Є. Кузмін, Д.В. Ляпін та ін. Поряд з цим, динамічність процесів розвитку бізнесу, розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, а також механізмів їх регулювання обумовлює подальше дослідження суперечностей такого регулювання.

Цілі та завдання статті. Провести аналіз суперечностей державної політики щодо регулювання діяльності підприємств малого та середнього бізнесу та на його основі надати відповідні рекомендації з недопущення їх у подальшому.

Викладення основного матеріалу. Найбільш непослідовною та суперечливою, на нашу думку, була і залишається державна політика в сфері оподаткування бізнесу. Причому це питання є найбільш принциповим для суб'єктів господарювання, які водночас дуже гостро і з великим супротивом ставляться до будь-яких реформаторських кроків.

Законом України від 25.03.2005 № 2505-IV “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законодавчих актів України” [2] були запроваджені певні норми, що негативно вплинули на порядок застосування суб'єктами малого підприємництва спрощеної системи оподаткування, яка запроваджена Указом Президента України від 3 липня 1998 року № 727/98 “Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва” [5].

Цим Законом було введено обов'язкову реєстрацію суб'єкта господарювання як платника податку на додану вартість у разі коли загальна сума від здійснення операцій з поставки товарів (послуг) протягом останніх дванадцяти календарних місяців сукупно перевищує 300 тис. грн. (без урахування податку на додану вартість) незалежно від того, який режим оподаткування використовує така особа згідно із законодавством.

Зазначена норма не узгоджувалась з положеннями вказаного Указу Президента, де передбачено, що спрощена система оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва може застосовуватися поряд з діючою системою оподаткування, обліку та звітності, передбаченою законодавством, на вибір суб'єкта малого підприємництва за умови, що платник єдиного податку не є платником податку на додану вартість, крім випадку, коли юридична особа обрала спосіб оподаткування за єдиним податком.

Законом [2] також було внесено доповнення до Закону України “Про

податок з доходів фізичних осіб” [3] стосовно визначення самозайнятої особи, згідно із якими самозайнята особа – платник єдиного або фіксованого податку, яка надає послуги іншій особі (виконує роботи на її користь) у межах цивільно-правового договору, прирівнюється до найманої особи з відповідним оподаткуванням отриманих нею доходів як заробітної плати, якщо умови такого цивільно-правового договору передбачають надання таких послуг (робіт) протягом більше ніж одного календарного місяця за податковий рік. Реалізація цієї норми призвела до неоднозначності у тлумаченні терміну “самозайнята особа”, що безпосередньо мало вплив на порядок оподаткування доходів, отриманих такою особою.

Разом з тим у Прикінцевих положеннях Закону [2], було розширено перелік суб’єктів господарської діяльності, на яких з 01.07.2005 не поширювалась дія зазначеного Указу.

Це при тому, що Указ [5] був прийнятий на підставі Перехідних положень Конституції України [1], а тому відповідно до них має діяти до набрання чинності спеціальним законом з питань спрощеної системи оподаткування і має силу закону.

У зв’язку із закінченням терміну Перехідних положень Конституції України [1] на сьогодні неможливо внести відповідні зміни до Указу [5].

Таким чином, виникла правова колізія, коли діяли два законодавчі акти, що мають однакову юридичну силу та суперечили один одному. Зазначене питання потребувало негайного врегулювання, оскільки посилилась напруга в підприємницькому середовищі та зростала недовіра самих підприємців до влади.

Для врегулювання колізії було прийнято Закон України від 03.06.2005 № 2642- IV “Про внесення змін до деяких законів України” [4].

Ще одним прикладом суперечності державної політики по відношенню до малого та середнього бізнесу є те, що законодавчі норми приймаються начебто з користю для суспільства, але після їх дії все теж суспільство вбачає в цьому певний негатив. І причина скоріше криється в тому, що законодавчі акти, які приймаються, не повністю, а частково врегульовують проблеми. Візьмемо такий приклад, існування суперечності між політикою розвитку малого підприємництва і соціальною політикою, зокрема таким її напрямком, як пенсійна реформа. Фактично вже нині через заміну в українських законах про загальнообов’язкове соціальне страхування терміна “страховий внесок” на термін “збір на обов’язкове соціальне страхування” поступово девальвуються

основні переваги фіксованого та єдиного податків, а водночас через це систему загальнообов'язкових страхових платежів виведено із спрощеної системи оподаткування. Крім того, через цю термінологічну заміну виникла суперечність між чинними законодавчими актами про спрощені методи оподаткування і законодавством про соціальне страхування [9]. Хоча цей процес є невідворотнім, оскільки вже багато років говориться про проведення реформи пенсійної системи, яка так чи інакше торкнеться і малого та середнього бізнесу, однак реформи у цій сфері могли б проводитися комплексно, на перспективу з узгодженням інтересів всіх задіяних суб'єктів.

Тому сьогодні необхідно розглянути всі можливі альтернативи збереження спрощених режимів оподаткування: питання підвищення ставок єдиного податку та його перерозподілу між соціальними фондами; ввести систему добровільних доплат до держаних цільових фондів до рівня, не меншого, ніж відрахування від мінімальної заробітної плати; обмежити існування спрощених режимів оподаткування у часі.

У будь-якому випадку, при розгляді усіх альтернатив спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва необхідно законодавчо затвердити право суб'єктів спрощеної системи на соціальне та пенсійне забезпечення.

Окрім того, однією з головних причин неузгодженості різних напрямків державної політики, на думку автора, є недотримання органами влади основних засад державної регуляторної політики, небажання владних структур розглядати альтернативні варіанти вирішення проблемних питань та фактична відмова здійснювати оцінку вартості такого регулювання.

Наведемо такий приклад, загалом регуляторні органи запланували у 2007 р. до розробки 746 проектів регуляторних актів, а фактична кількість становила 1821 проект, що майже втричі перевищило планові показники.

Це перевищення характеризує роботу регуляторних органів як формальну та ситуативну, а також вказує на те, що політика в державі проводиться без будь-якої стратегії розвитку правовідносин між владою та бізнесом. Хоча законодавство України передбачає обов'язкове оприлюднення проектів регуляторних актів, які не включені до плану роботи на відповідний рік, проте низка органів центральної виконавчої влади не дотримується принципів передбачуваності у регуляторній діяльності.

Разом з тим відстеження результативності стосується лише 60 %

регуляторних актів. Так, за даними Міністерства юстиції України, минулого року зареєстрували понад 400 регуляторних актів, стосовно яких розробники повинні були провадити базове відстеження результативності їх дії. Але надані звіти про відстеження стосувалися лише 245 актів [10].

Ще одним прикладом суперечливої державної політики щодо регулювання розвитку малого і середнього підприємництва є ставлення держави до нею ж створюваних інституцій, зокрема Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України, яка була створена 22 березня 1993 року постановою Уряду № 210 [6] з метою забезпечення ефективної співпраці підприємницьких структур з урядом України та іншими органами державної виконавчої влади у проведенні державної політики розвитку підприємництва та формуванні ринкової інфраструктури.

За час існування Рада підприємців стала дієвим механізмом донесення проблем та інтересів підприємців до вищих щаблів виконавчої влади, що визнають відомі вітчизняні науковці.

Однак вже 13 грудня 2006 р. за рішенням Кабінету Міністрів України № 1745 [7] її було ліквідовано. Це рішення влади було розкритиковане провідними науковцями у сфері підприємництва.

Зокрема, Ляпін Д. В. зазначив: “історія Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України нараховувала до моменту ліквідації 13 років, тобто вона була фактично уособленням історичного шляху України як незалежної держави. Історія Ради підприємців, починаючи з 1993 року, - це історія різних форматів: більш прозора - більша публічна діяльність, менш прозора - менша публічна діяльність. В різні часи Раду підприємців очолювали Є. Червоненко, В. Гуржос, багато інших представників підприємницького середовища. В певні моменти склад Ради складався з більш “олігархічних” представників бізнесу, в якийсь момент - це менші суб’єкти бізнесу, проте весь цей час Рада підприємців здійснювала свою діяльність...”

Коли ми говоримо про державну політику, ми маємо усвідомлювати, що державна політика в усьому світі визначається як послідовна системна дія, направлена на досягнення певного результату.

Уряд має повноваження для повного переформатування Ради відповідно до своїх завдань. Замість цього він знищує цю інституцію, і особисто для мене це означає, що Уряд свідомо пішов на знищення інституційної пам’яті щодо діалогу “бізнес – держава” [11].

На початку 2008 року діяльність зазначеної ради все ж таки було відновлено [8]. Це сталося на межі змін правлячих сил в уряді.

Отже, як показав аналіз, у сфер державної політики щодо розвитку малого та середнього бізнесу існує ціла низка суперечностей. Особливо турбує також той факт, що останнім часом розвиток підприємництва в Україні опинився, так би мовити, у заручниках політичних сил, які перебувають при владі. Постійна зміна правлячих еліт в Україні призводить до зміни стратегії розвитку бізнесу та економіки в цілому.

Це негативним чином позначається на результатах діяльності підприємств малого та середнього бізнесу і гальмує їх розвиток.

Для уникнення зазначених труднощів у подальшому, на думку автора, необхідно:

- виключити політичну складову із процесу державного регулювання розвитку малого і середнього бізнесу;
- розробити та прийняти стратегію розвитку підприємництва в Україні щонайменше на 10-15 років, яка забезпечить правонаступність та невідворотність обраного шляху, з конкретними цілями, які необхідно досягти, та критеріями виміру;
- будь-які вагомні рішення, що стосуються реформування державної політики стосовно розвитку малого і середнього бізнесу, приймати лише після всебічного узгодження з громадськими об'єднаннями підприємців, науковими установами;
- підвищити статус Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, посиливши його функціональні можливості щодо забезпечення неупередженого нагляду за регуляторною діяльністю органів виконавчої влади, формування методології та принципів державної політики розвитку підприємництва.

Висновок. Сьогодні в Україні спостерігається різновекторність вирішення одних і тих же проблемних питань різними політичними силами, які знаходяться у влади. При цьому відсутня спадковість між ними та спільна думка подальшого розвитку країни. Це негативним чином позначається на якості рішень, які приймаються, та призводить до певних суперечностей.

Головною причиною в цій ситуації, на думку автора, є те, що відсутнє єдине уявлення про цілі і зміст регулювання підприємницької діяльності, в тому

числі малого та середнього бізнесу. Якщо б воно було, то змінювались лише інструменти досягнення, але країна б все одно продовжувала рухатись у заданому напрямку.

Особливо гостро це питання стоїть сьогодні, в умовах глобалізації економіки. Нові умови вимагають підвищення інноваційної складової в діяльності малого й середнього бізнесу України, конкурентоспроможності, захисту від нечесної конкуренції на світових ринках.

Вступ України у Світову організацію торгівлі відкриває доступ українських товарів на зовнішні ринки, а товарів іноземного виробництва – на український ринок. У зв'язку із цим необхідно підвищити конкурентоспроможність не тільки продукції, але й самих підприємств шляхом вдосконалення систем менеджменту якості, екологічного менеджменту, менеджменту професійної безпеки та істотного підвищення рівня ділової досконалості.

Найближчим часом Україна має намір приєднатись до Європейської хартії для малих підприємств. А це зобов'язує дотримуватись європейських стандартів економіки, стандартів якості товарів і послуг, стандартів якості життя.

Кожна країна має свій неповторний шлях розвитку, тому без прискореного розвитку малого і середнього підприємництва неможливо стати повноправним членом європейського та світового співтовариства.

Список літератури

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Закон України від 25.03.2005 № 2505-IV “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законодавчих актів України” / Урядовий кур’єр від 31.03.2005 - № 58, (№№ 58-59).
3. Закон України від 22.05.2003 № 889-IV “Про податок з доходів фізичних осіб” // Урядовий кур’єр від 12.07.2003 - № 127.
4. Закон України від 03.06.2005 № 2642- IV “Про внесення змін до деяких законів України” // Голос України від 30.06.2005 - № 117.
5. Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності

суб'єктів малого підприємництва: Указ Президента України від 3 липня 1998 року № 727/98 // Урядовий кур'єр 7 липня 1998 року – С. 5.

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.1993 № 210 “ Про створення Ради підприємців України при Кабінеті Міністрів України” // <http://www.rada.gov.ua>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2006 № 1745 “Про ліквідацію Ради підприємців України при Кабінеті Міністрів України” // Офіційний вісник України від 02.01.2007 - 2006 р., № 51, стор. 115, стаття 3400, код акту 38173/2006.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.02.2008 № 54 “Про утворення Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України” // Урядовий кур'єр від 27.02.2008 - № 38.
9. <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=3199>
10. <http://www.epravda.com.ua/publications/47e38e5f30a9b/>.
11. <http://www.niss.gov.ua/Table/8022007/80207/005.htm>.